

Мр Весна Минић⁷

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА У ОСНОВНОШКОЛСКОМ ОБРАЗОВАЊУ И ВАСПИТАЊУ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА

Апстракт: Српско друштво у прошлом веку било је прожето бројним ратовима и међуетничким сукобима који су за собом остављали последице по људство и укупан друштвени развој и прогрес. Основношколско образовање и васпитање налазило се, такође у тешком и незавидном положају што је условило бројне измене и реформе које се спроводе све до данашњег дана. Законска регулатива донета у послератном периоду у многоме је допринела побољшању успеха у школству. То је било доба борбе за нови идејни развитак на основу социјалистичке демократије и развијања иницијативе појединаца и свих установа, органа и масовних организација. Циљ овог рада јесте сагледавање утицаја донетих законских аката од стране државних власти на основношколско образовање и васпитање у другој половини XX века.

Кључне речи: законска регулатива, основна школа, образовање, васпитање.

Увод

У послератном периоду држава Југославија и у њеном саставу Република Србија била је политички централизована и заснована на власти Комунистичке партије Југославије. Као социјалистичка земља након тешког периода, тежила је коренитим друштвеним променама. То је био период обнове и изградње порушене земље, период успостављања нове народне власти, првог *Петогодишњег развојног плана* као и доношења бројних закона, резолуција и уредби којима су се регулисали односи у земљи.

Наслеђено стање класног друштва у области образовања и васпитања носило је обележја једне заостале средине, по чему се Србија није скоро ничим разликовала од најзаосталијих делова тадашње Југославије. У Југославији је пре рата било две петине (од укупног броја) неписменог становништва, а Србија се кретала у тим оквирима. Недовољан број школа условио је велики број неписмених и ниску образовну структуру становништва. Овакво стање захтевало је увођење бројних мера у циљу побољшавања ефеката васпитно-образовног рада. Једна од значајнијих мера

⁷ vesna.minic@pr.ac.rs

које су се предузимале у послератном периоду у погледу школства односила се на законске акте које је доносила држава у циљу бољег и успешнијег развоја образовања и васпитања и њихових ефеката.

Закони, резолуције и уредбе донете у послератном периоду

Једна од првих мера коју је предузела народна власт у области основног образовања и васпитања било је увођење повишеног обавезног школовања. Октобра 1945. године донет је „Закон о обавезном седмогодишњем основном образовању“. (Архив Југославије, 313/3/186). Овим законом била су обухваћена сва деца оба пола, при чему је школска обавеза почињала са седмом годином и трајала до навршене петнаесте године живота. Доношењем овог закона, број школа у којима се спроводило обавезно образовање знатно је порастао, тако да је у првом послератном петогодишњем периоду било изграђено око 2.000 нових. У Србији је тако, у првим послератним годинама, постојало 3.010 основних школа, и 9.596 основних школа укупно у свим федералним јединицама (Архив Југославије, 313/3/7), што је до почетка педесетих година било довољно да се обухвате сва деца дорасла за школу. „Реализацији те мере приступило се поступно, с' обзиром на реалне просторне, материјалне и кадровске и друге услове неопходне за рад школе.“ (Енциклопедија Југославије, 1968: 615). Народна власт је настојала да уз помоћ друштвених организација обезбеди неопходна средства, кадровске и материјалне услове, јер на почетку 1945. године скоро у једној половини од укупног броја насеља у НР Србији није било основних школа. Зато су се улагали посебни напори у отварању основних школа у насељима у којима их раније није било. Отварање нових основних школа се јавило и као потреба отклањања даље неписмености становништва. Основу просветне политике, дакле, након 1945. године чинило је израђивање световне школе којом је држава гарантовала право на обавезно седмогодишње образовање свима без обзира на разлике (верске, националне, класне и полне).

Задачи Педогодишњег развојног плана на културно–просветном пољу

Петогодишњи план развита народне привреде Федеративне Народне Републике Југославије у периоду 1947-1951. отворио је најшире перспективе за даљи процват производних снага, ослобођење земље од техничке заосталости, подизање материјалног богатства, јачање политичке независности а самим тим и широких могућности за даљи просветни и културни развитак наше земље и наших народа и чврстом утемељивању школског система.

На педагошком пољу најодговорнији задаци били су на људима који су се бавили просветним и културним радом. Овим планом требало је

„продубити политичко схватање данашњег нашег друштвеног збивања, овладати законима друштвеног развика, увећати идеолошко уздизање, како би могао што боље да одговори задацима у свакодневном раду своје струке“ (Менцеј, 1947: 3). Тиме је још више подвучен значај политичког преваспитавања и идеолошког уздизања самих просветних радника као и преко читалачких група, марксистичких кружока и клубова. То је истовремено био и први задатак који се налазио пред сваким просветним радником. Поред тога, они су требали да буду главни покретачи и реализатори *Петогодишњег плана* на свим местима и у свим ситуацијама. Део *Петогодишњег плана* који се односио на просвету и културу (*Члан 17. Закона о Петогодишњем плану*) садржао је специјалне задатке за ове области који су се односили на следеће:

- План је, пре свега, предвиђао потпуну ликвидацију неписмености као основног задатка и првог корака за опште културно подизање широких народних маса, јер без ликвидације аналфабетизма није било могуће изградити социјализам. У плану је било да се сваке године описмени око 700.000 аналфабета и тако би за наредних седам година неписменост била елиминисана као појава у нашој земљи.
- У културном подизању земље посебна улога припала је школама, углавном општеобразовним али и свим осталим које су постојале у том периоду. У погледу школства, приоритетан задатак био је обухватити основном школом сву школски обавезну децу. У томе је велика улога додељена наставницима који су требали уложити напоре како би повећали похађање деце у школама. При томе је било важно обухватити сву децу, незбринуту и напуштену и децу ометену у развоју.
- Са повећањем образовања омладине најтешње је било повезано питање осигурања потребног броја квалификованих радника и стручњака. *Петогодишњи план* предвиђао је да се до 1951. године обухвати 60% школски обавезне деце седмогодишњим школовањем. То је значило да се треба обухватити 630.000 наше деце седмогодишњом школом. (*Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије*, 36/47: 417).
- Следеће важно питање у *Петогодишњем плану* односило се на стручне кадрове и то питање је углавном зависило од наставника. Предуслов за стицање одређених квалификација било је квалитетно опште образовање, односно образовање које је било прописано наставним планом и програмом за седмогодишње школовање. Задатак наставника био је пружање радницима неопходних сазнања везаних за опште образовање, тј. пружање помоћи радницима коју су тражили њихово даље усавршавање и специјализацију.

Пети Конгрес КПЈ и Трећи Пленум КПЈ – документи од значаја за развој педагошке теорије и праксе у Југославији

Одржавањем *V Конгреса КПЈ и III Пленума КПЈ*, као и усвајањем *Закона о предаји фабрика радним колективима* 1950. године, ушло се у један нови период, период идејне преоријентације земље. Све ове новине резултирале су укидањем *Савезног министарства просвете* и доношењем *Уставног закона* 1953. године (овај закон је увео самоуправљање људи у области просвете, културе и социјалних служби и тиме делом ограничио етатизам претходног периода), као и *Општи закон о управљању школама* 1955. године (који је детаљно разрадио друштвено управљање у области васпитања и образовања).

Одржавањем *III Пленума КПЈ* 1949. године усвојена је *Резолуција о обавезном осмогодишњем основном образовању*. Осмогодишње основно образовање било је предвиђено још у предратној Југославији *Законом* из 1930. године али није било спровођено сем једним делом у Словенији. Период до 1950. године сматрао се периодом у коме се „школство и образовање развијало на традиционалним основама“. (Леко, 1969: 197). Доношењем *Општег упутства о школовању у школама за опште образовање* 1952. године уводи се осмогодишње обавезно опште школовање. Тада су седмолетке замењене осмолеткама и прогимназије нижим гимназијама.

Идејне основе *III Пленума* биле су усмерене на васпитање новог, слободног и одважног социјалистичког човека чија су схватања „широка и разноврсна, коме су туђи бирократизам и укалупљеност мисли“. (*Савремена школа*, 1949: 1). Да би се то постигло, било је потребно имати такав наставнички кадар који би могао да васпита свестрано развијеног човека – градитеља и браниоца социјализма.

У погледу система школовања у *Резолуцији III Пленума* се истицало да треба водити рачуна о остваривању што повољнијих услова за прелазак на осмогодишње школовање. Тамо где је било немогуће прелазити на осмогодишње школовање, основне школе је требало продужавати, с' тим што су се програми у датим разредима прилагођавали особеностима и потребама краја у коме су се налазиле. У *Резолуцији* се истицала потреба за развијањем предшколског и ваншколског васпитања која су требала бити важна допуна система образовања и васпитања и на том пољу је требало додатно ангажовати све институције. Наглашено је да мрежу установа предшколског и ваншколског васпитања треба стално проширивати и оспособљавати наставни кадар за рад у њима, заснован на савременим облицима и методама рада. *Резолуција* је посебно истакла значај мењања наставних планова и програма, јер се увидело да су превише опширни и оптерећени сувишним садржајима. Питање програма везивало се за уџбенике којих није било довољно као и за преведене уџбенике који су били у употреби, зато што нису

у довољној мери изучавали нашу националну историју или су је изучавали са потцењивањем и ненаучно.

*Закони и уредбе донете током педестеих и шездесетих
година 20. века*

Нови подстрек увођењу друштвеног управљања у школство дао је *Основни закон о управљању државним предузећима и вишим привредним организацијама*, донет јула 1950. године. „Овај закон представља базу изградње нових друштвено-економских односа, који се заснивају на активном учешћу непосредних произвођача у управљању привредом.“ (Крнета, 1971: 61). 1953. година била је преломна за отварање процеса друштвеног управљања у школи и просвети уопште.

Основни закон о друштвеном управљању у школству донет је марта 1955. године (*Просветни гласник*, 3-4/55: 1) на темељима претходно развијене праксе остварене у периоду од 1950. до 1955. године. Он је помогао школи у трансформацији из државне у друштвено-васпитну институцију. *Основни закон о друштвеном управљању школама* је ограничио утицај и компетенције државних органа у области просвете и убрзао процес подруштвљавања васпитања у постојећим друштвеним околностима, што је умногоме допринело чвршћој повезаности школе са животом. Овај закон је смањио државни утицај али је омогућио активно учешће родитеља и ученика у животу школе.

Почетком 1957. године *Савет за просвету и културу у Србији* донео је препоруку и закључак о организовању матичних, односно централних основних школа. Централна школа је, по правилу, била развијенија осмогодишња школа; све четворогодишње и шестогодишње школе у распону од шест километара биле су њена одвојена одељења. Свршени ученици тих школа и одељења су били у обавези да похађају наредне старије разреде у централној школи. 1959 године у Србији је било око 700 централних школа са 1.700 одвојених одељења. (*Енциклопедија Југославије*, 1968: 616).

Године 1959. донета је *Одлука о утврђивању плана остваривања обавезног основног образовања у Народној Републици Србији* до 1961. године којом се повишено обавезно основно образовање у Србији требало остваривати у датом периоду у општем просеку од 70% ученика од петог до осмог разреда.

Значајну прекретницу у југословенском школству чинило је доношење *Општег закона о школству* 1958. године којим се утврдила нова политика васпитања и образовања, нарочито по питању целокупног, јединственог и општеважећег система васпитања и образовања за целу ФНРЈ. *Општи закон* је створио основу за доношење појединих републичких закона и прописа што је било од великог значаја, с' обзиром на то да је до тада

целокупна област васпитања и образовања била углавном регулисана савезним законодавством.

Општи закон о школству подразумевао је да су школе и друге установе за васпитање и образовање „самосталне друштвене установе организоване на начелима друштвеног самоуправљања“. (*Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије*, 28/58: 746). То је указивало на међусобну повезаност школе и друштвене заједнице и немогућност њиховог раздвајања. Њиме је наглашено да је основна школа темељ целокупног школског и васпитно-образовног система. Она је неопходна основа сваког другог вишег облика васпитања и образовања, односно школовања и самосталног изграђивања.

Законом су дата основна начела која су важила за све школе и установе за васпитање и образовање. Та начела односила су се на: „јединствен систем васпитања и образовања; осмогодишње обавезно школовање; једнако право грађана на васпитање и образовање без обзира на националност, пол, социјално порекло и вероисповест; бесплатност наставе засноване на јединственим начелима и реализованој на језицима народа Југославије; заснованост васпитања и образовања на достигнућима науке; ученицима се обезбеђује активно учествовање у разним облицима рада и живота школе; наставници су самостални у остваривању циља васпитања и образовања и у извођењу наставе; друштвена заједница оснива и развија школе и друге установе за васпитање и образовање; школе и друге установе организоване су на начелима друштвеног самоуправљања.“ (Филиповић, 1958: 371-377). Ова начела имала су огроман значај за даљи развој основношколског васпитања и образовања и развој просветне политике опште.

Овим *законом* је први пут у земљи био обухваћен цео систем васпитања и образовања, од предшколских установа до факултета, високих школа и уметничких академија. Њега су чиниле: предшколске установе, основне школе, гимназије као општеобразовне средње школе, стручне и више стручне школе, високе школе, факултети и уметничке академије, установе за образовање одраслих и стручно усавршавање – редовне школе, различите школе за одрасле, раднички и народни универзитети и друге установе и облици.

Ступањем на снагу *Устава Социјалистичке Федеративне Републике Југославије* 1963. године увидело се да је нужно приступити раду на доношењу новог документа који ће представљати основу за даље реформисање и усавршавање постојећег система образовања и васпитања. Тек је 1970. године, *Савезна скупштина* усвојила *Резолуцију о развијању васпитања и образовања на самоуправној основи*, на основу које су републике и покрајине развијале своју делатност у области школства, образовања и васпитања.

Резолуција је била друштвени документ који је требао да представља целовит систем општих норми и начела којима би се конституисале основе новог система образовања и васпитања и представљала је кључну меру у даљем реформисању васпитно-образовног процеса. Овај документ имао је изузетан значај за даљи развој и усавршавање нашег школског система и уопште образовања и васпитања. Њиме су се одредили општи ставови за даљи развој образовања као и основни циљеви образовања и васпитања, чиме се вршила одговарајућа допуна и осавремењавање циљева утврђених *Општим законом о школству*. *Резолуција* је поновила неке ставове који су већ постојали у документима из краја педесетих година, с' тим што је акценат ставила на идеју: „о даљој демократизацији система образовања; јединствености образовно-васпитног система датој на основама интегрисаног рада у привреди и друштвеним делатностима (доступност образовања; пружање могућности за свестрани развој појединца; идејно-социјалистичка усмереност; равноправност народа; самоуправљање); унапређивању предшколског васпитања које је требало да добије образовну функцију и да се повеже са интересима друштвене заједнице; унапређивању основног образовања које даје основе опште културе народима и народностима у нашој земљи; интегрисању система школства, образовања и васпитања младих и одраслих у јединствен систем, повезујући га чврсто са потребама нашег самоуправног друштва и удруженог рада.“ (*Просветни гласник Социјалистичке Републике Србије*, 4/70: 617). Да би извршили своју улогу у развоју производних снага и друштвених односа али и допринели свестраном развоју социјалистичке личности, пред васпитањем и образовањем су се нашли важни циљеви:

- „да омладина и одрасли овладају основама науке и оспособе се за рад и стваралачку примену научних достигнућа и техничких открића мењајући карактер и структуру рада; да усвоје позитивни и одговорни однос према раду као извору свих вредности и мерилу сопственог економског и друштвеног положаја; да развију своје склоности и радне способности и стекну смисао за рационализацију и културу рада,
- да се упознају са суштином друштвено-економских односа, политичком структуром, правима и дужностима грађана у самоуправном социјалистичком друштву и да се оспособе за непосредно одлучивање у условима и резултатима свога рада, за непосредно мењање друштвених односа; да овладају демократским методама у остваривању личних права и слобода и развију за смисао за солидарност у раду и заједничком животу,
- да изучавају законитости развоја природе, друштва и људског мишљења и усвоје научни поглед на свет; да се упознају са савременим достигнућима марксизма у области друштвених наука; да

на тим основама негују своју критичку мисао, схвате противуречности друштвеног процеса и лично се ангажују у борби најнапреднијих снага друштва за ново и савременије; да буду трајно заинтересовани за откривање истине и свесни потребе перманентног образовања и самосталног учења,

- да се васпитавају у духу припадности своје народу односно народности, равноправности, братству и јединству народа и народности Југославије, верности социјалистичкој домовини и спремности за одбрану њене независности у духу поштовања других народа, међународне солидарности радних људи и мира у свету,
- да обогаћују своју личност етичким, естетским и уметничким вредностима културе наших народа и народности као и културе човечанства и трајно се ангажују у културном животу,
- да у приватном и јавном животу развијају хумане и међусобне односе и да се оспособе за оцењивање сопствених поступака и понашања других са становишта усклађености личних и друштвених интереса; да се припреме за здраве односе међу половима, одговорних односа у браку и одговорно родитељство,
- да се физички и психички развијају у здраве појединце који ће осећати трајну потребу за физичком културом заснованом на савременим схватањима о њеној улози у савременом социјалистичком друштву“. (*Просветни гласник Социјалистичке Републике Србије*, 4/70: 619).

Од осталих донетих уредби које су дале допринос развоју основношколског васпитања и образовања крајем педесетих и током шездесетих година можемо навести следеће: „*Уредбу о оснивању Завода за унапређивање школства народа Републике Србије* 1959. године; *Уредбу о оснивању Института за педагошка истраживања* 1959. године; *Уредбу о оснивању Завода за основно образовање и образовање наставника* 1960. године; *Уредбу о оснивању Завода за стручно образовање* 1960. године; *Уредбу о оснивању Завода за наставна средства и школску опрему* 1960. године. До тада постојећи *Савезни завод за проучавање школских и просветних питања*, као самостална установа наставила је са радом од 1962. године под називом *Југословенски завод за проучавање школских и просветних питања*.“ (*Просветни гласник*, 12/59; *Просветни гласник*, 1-2-3-4/60; *Просветни гласник*, 1/62).

*Законске уредбе седамдесетих година које су имале утицај на
основношколско васпитање и образовање*

Период до 1974. године био је обележен бројним напорима у трагању за одговарајућим образовним концептом, док је период друге половине седамдесетих година био у знаку доношења кључних законских аката и

програмских докумената. За овај период се не може рећи да је то период примењивања и проверавања донешених законских аката, јер је то било време њихове припреме, правне и техничке заснованости.

У складу са Уставом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије донетим 1974. године свака Република и Аутономна Покрајина самостално су уређивале сва питања из области васпитања и образовања што је довело до стварања осам различитих система образовања и васпитања.

Нови образовни концепт промовисан на Десетом Конгресу СКЈ чинио је основу реформских настојања у нашој земљи и темеље даље изградње наше образовне и просветне структуре. Њему је претходила Платформа за припрему ставова и одлука Десетог Конгреса СКЈ, где се истицало да постојеће самоуправно друштво треба стално да шири материјалну и кадровску базу истраживачког рада, да подстиче стваралаштво и омогућује бржу примену достигнућа научно-техничког прогреса. Такође се наглашавало да „реформом образовања треба унапредити систем школовања и уз стручно усавршавање обезбедити масовнији прилаз истраживачког кадра, сталну циркулацију кадрова између науке и праксе, бржи развој истраживачког рада у привреди, рационалнију организацију и структуру научних институција и њихово интензивније повезивање и сарадњу са привредом“. (Платформа за припрему ставова и одлука Десетог Конгреса СКЈ, 848/73: 36).

Полазећи од значајних достигнућа у области васпитања и образовања, од њиховог доприноса укупном развоју земље, јачању друштвено-економске и политичке моћи радничке класе и подизању општег културног нивоа и социјалистичке самоуправне свести радника и грађана, Десети Конгрес Савеза Комуниста Југославије донео је Резолуцију о задацима Савеза Комуниста Југославије у социјалистичком самоуправном преображају васпитања и образовања, где се СКЈ залагао за темељну измену друштвеног положаја делатности васпитања и образовања на основу њеног самоуправног удруживања са осталим делатностима у јединствени систем удруженог рада. „Самоуправно конституисање васпитања и образовања, органска и функционална повезаност свих делова удруженог рада и образовања у оквиру јединственог система удруженог рада и активна улога васпитно-образовне делатности у друштвеној репродукцији, у бржем развоју производних снага и социјалистичких самоуправних производних односа представљају данас основни смер друштвене акције у циљу темељне трансформације васпитно-образовне делатности.“ (Просветни гласник Социјалистичке Републике Србије, 3/74: 181). Већи део Резолуције Десетог конгреса СКЈ о самоуправном социјалистичком преображају образовања и васпитања као и готово цео део Резолуције Једанаестог Конгреса „Задаци Савеза комуниста о самоуправном преображају образовања, науке, културе и информисања“, који се односио на васпитно-образовну делатност, били су

посвећени питањима подруштвљавања ове делатности, отклањању њене затворености и одвојености од друштвених потреба као захтеву за јачим повезивањем рада и процеса образовања. То нас упућује на закључак о његовој изолованости од главних токова друштвено-економског и политичког живота. *Резолуција* је наглашавала да је ликвидација сваког монопола над образовањем као и свестрано подруштвљавање ове делатности било у интересу целог друштва, у интересу радничке класе, те да је због тога тај задатак и представљао једно од фундаменталних реформских опредељења. Реализацију ових задатака умногоме су ометали остаци класног друштва и грађанске свести који су за последицу имали отуђеност ове делатности од удруженог рада. Најзначајнији ставови *Резолуције Десетог Конгреса* односили су се, дакле, на сферу друштвено-економских односа па је зато и разумљиво зашто се у први план истицала неопходност свестраног повезивања васпитања и образовања и осталог удруженог рада. У том повезивању посебно је наглашавана потреба да удружени рад треба да преузме на себе одговорност за политику васпитања и образовања, да се превазиђе пракса отуђивања од радника дела дохотка намењеног развоју образовања и васпитања, јер је то био услов да у слободнијој размени рада и образовање и удружени рад задовоље своје потребе али и да дају свој пуни допринос укупном друштвеном развоју.

Као што видимо, радикалне промене у васпитању и образовању нису могле бити нити започете нити реализоване без ослањања на корените промене у друштву. Зато, поменута реформа образовања и васпитања (иако је подразумевала промене школства у целини) није могла бити схваћена као школска већ првенствено друштвена реформа којом се мењао однос друштва према образовању и обрнуто, али се у суштини вршила промена друштвених односа који су условљавали стварање нове школе која би била у директној функцији друштва и удруженог рада.

Овим документом систем васпитања и образовања био је конципиран веома широко и обухватао је практично све облике друштвеног живота и рада. Систем образовања и васпитања у ширем значењу чинили су следећи подсистеми: „предшколске установе; школе; образовни центри и друге образовно-васпитне институције; породица; друштвено-политичке организације; пионирска организација; организација Савеза социјалистичке омладине; ученичке организације (ученичке задруге, горани, извиђачи); друштва и савези за васпитање и заштиту деце; стручна, културно-уметничка, научно-техничка, спортска, хуманитарна и друга друштва; пионирски подмладци тих друштава; ваншколске установе у тим областима; Југословенска народна армија и друге организације одбране и друштвене самозаштите; масовна средства комуникација и удружени рад.“ (Поткоњак, 1980: 68).

У складу са начелима програма СКЈ у циљу остваривања радикалних промена у *Резолуцији*, наглашавало се да сви чиниоци васпитања и образовања треба јединствено и систематски да делују у свим правцима: да обезбеђују да марксизам као идеологија СКЈ и научна основа изградње социјалистичког самоуправног друштва буде идејна основа целокупне васпитно-образовне делатности; да оспособљавају младе и одрасле за рад и развијање стваралачког односа према раду; да целовито и ефикасно остварују концепцију перманентног образовања; да развијају способност и спремност за изграђивање социјалистичких самоуправних односа у складу са историјским циљевима и водећом друштвеном улогом радничке класе; да садржаје, организацију и методе васпитно-образовне делатности усклађују са потребама човека и рада, са развојем социјалистичких самоуправних друштвених односа и савременим достигнућима културе, науке и технологије; да се реформом целокупног васпитно-образовног система стварају услови за већи степен ефикасности школовања, бржу ликвидацију неписмености, за основно образовање активног становништва и за подизање његовог општеобразовног нивоа; да доприносе спремности и оспособљености младих и одраслих за општенародну одбрану и друштвену самозаштиту; да доприносе смањивању утицаја социјалних и других неједнакости на услове и резултате образовања човека и смањивање неједнакости у друштву.

Промене које су настале доношењем *Закона о удруженом раду* у друштвеном систему руковођења, одразиле су се и на организацију система васпитања и образовања. Основне школе биле су конституисане као *организације удруженог рада (ОУР)* које су се касније удруживале са осталим областима производног рада, стварајући тако систем *самоуправних интересних заједница (СИЗ)*. Ове заједнице су у предшколском и основношколском васпитању и образовању биле формиране на територијалној основи, док се на нивоу усмереног образовања (средњег, вишег и високог) удруживање обављало по територијалној и функционалној основи. У свим васпитно-образовним институцијама као друштвени органи управљања формиран су *савети* док су на нивоу државе и даље постојали *секретаријати за образовање, науку, културу и физичку културу*. Школе су све више изграђивале као друштвено-педагошке самоуправне социјалистичке институције, као самосталне радне организације и колективи што је омогућавало потпуније уклапање у друштвени систем а тиме и учвршћивало самоуправне односе.

Незаобилазан законски акт који се односио на образовање и усавршавање наставничког и васпитног кадра током седамдесетих година XX века био је *Закон о педагошким академијама* донет 1971. године који је допуњен и делимично измењен 1975. године. чиме је постао усаглашенији, потпунији и конкретнији у односу на претходни период па је и постигао

далеко ефикасније резултате у свакодневном васпитно-образовном раду у школама.

*Законска регулатива и њене промене у последњој
деценији прошлог века*

Током прве половине деведесетих година долазило је до важних нормативних промена које су већим делом и данас присутне у појединим сегментима образовног система (закони о основним и средњим школама и промене у наставним плановима и програмима), али није постојао централни правни акт о систему као целини.

Закони донесени деведесетих година давали су правну могућност оснивања приватних образовних установа у предшколском васпитању, средњем и високом образовању што је условило отварање приватних вртића и једног броја приватних школа (уметничке школе, гимназије), као и бројних летњих школа за младе стручњаке чије се школовање плаћало из властитих фондова. На тај начин се ограничило учешће државе у буџетирању образовања, уводили су се различити облици самофинансирања и суфинансирања на вишем и високом нивоу образовања, односно спонзорства и донаторства на нижим нивоима образовања. Ове школе настале су по угледу на приватне школе у свету, нпр. „јавне школе у Енглеској; независне школе у Америци; премијер школе у Русији“. (Јакета, 2009: 125). У односу на ранији период, као финансијери се по први пут током овог периода појављују и „невладине организације из земље и иностранства, док се удео локалне управе, услед општег сиромаштва, готово минимализује“. (Аврамовић, 2001: 61).

Основно законодавно тело које је током овог периода доносило све кључне одлуке везане за образовање и школство било је *Министарство просвете* и његовом одлуком укинута су бројне службе попут *Просветног савета Србије* и до тада постојећи просветно-педагошки савети. Политика образовања СРЈ спровођена од стране *Министарства просвете* подразумевала је: „остваривање једнаких права на образовање за све грађане; стварање услова за лични рад; обезбеђивање напредног општег и стручног образовања у складу са потребама научно-технолошког развоја; прилагођавање стручног образовања потребама производње и променама тржишта рада, као и обезбеђивање услова за перманентно образовање“. (Будић, et al: 2003: 75).

Законом о друштвеној бризи о деци Републике Србије из 1992. године, предшколско васпитање и образовање се издвојило из система и у наредном периоду се развијало у оквиру три министарстава: *Министарства за социјална питања*, *Министарства просвете* и *Министарства здравља*. У састав образовног система СРЈ улазиле су следеће школе: обавезне општеобразовне основне школе; средње школе (враћене на концепт пре 1974.

године) које су се делиле на: опште (гимназије), стручне (двогодишње, трогодишње и четворогодишње трајање) и уметничке школе; и терцијарни систем вишег и високог, тј. универзитетског образовања након којег су следиле последипломске студије. Треба напоменути и чињеницу да се у овим годинама организовало и образовање за све категорије деце са посебним потребама, тј. специјално образовање, мада ни током ове деценије није било већих помака око законских регулисања бројних питања и проблема ове групе корисника образовања. Пажња се посвећивала и оснивању школа за националне мањине у Србији јер се схватило да „стварно интеркултурално образовање мора бити усмерено ка свој деци“. (*Министарство просвете и спорта*, 2001: 66).

Важно је напоменути и промене настале формирањем државе *Савезне Републике Југославије* 1992. године, потом формирање државе *Србије и Црне Горе* 2003. године и на крају формирање државе *Србије* 2006. године, где је дошло до измене назива одређених институција, тела и органа у складу са постојећим променама у називима и територијама.

Закључак

Послератни период у Југославији био је прожет радикалним променама у васпитању и образовању које нису могле бити нити започете нити реализоване без ослањања на корените промене у друштву. Те промене заснивале су се на мерама и законским актима које је доносила држава у циљу бољег и успешнијег друштвеног развоја. Они су се временом мењали и допуњавали, тј. усклађивали са постојећим друштвеним токовима. Законска регулатива је, као што се може видети из рада, имала вишеструки утицај на школство у Србији јер је доприносила ширењу школске мреже у периоду након рата, уређењу школске организације, образовању и усавршавању наставног кадра као и бољем функционисању читавог школског система.

Литература

- Аврамовић, З. (2001): *Промене у образовном систему Србије и Југославије*, Београд, Институт за педагошка истраживања.
- Архив Југославије*, Фонд 313 – Министарство просвете Владе ФНРЈ, бр. фасцикле 3, бр. јединице описа 186.
- Архив Југославије*, Фонд 313 – Министарство просвете Владе ФНРЈ, бр. фасцикле 3, бр. јединице описа 7.
- Будић, С. и др. (2003): *Развој школског система (1945-2001)*, Нови Сад, Савез педагошких друштава Војводине.

Енциклопедија Југославије, (1968), Београд, Југословенски енциклопедијски завод.

Крнета, Јб. (1971): Развој школства у периоду 1951-1959. године, *Просвета, образовање и васпитање у Србији*, Београд, Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, 61.

Лакета, Н. (2009): Школа данас и тенденције њеног развоја, *Будућа школа I*, Београд, 125.

Леко, И. (1969): *Велике револуције и образовање*, Београд, Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије.

Министарство просвете Републике Србије, (2001): *Десет година реформи образовања у европским земљама*, Београд, Министарство просвете Републике Србије.

Менцеј, М. (1947): Петогодишњи план развитка народне привреде и наши задаци, *Савремена школа*, Београд, 2-3, 3.

Поткоњак, Н. (1980): *Систем образовања и васпитања у Југославији*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.

Платформа за припрему ставова и одлука Десетог Конгреса СКЈ, (1973), *Комунист*, Београд, 848/73, 36.

Просветни гласник, Београд, 3-4/55.

Просветни гласник, Београд, 1/62.

Просветни гласник Социјалистичке Републике Србије, Београд, 4/70, 617.

Просветни гласник Социјалистичке Републике Србије, Београд, 4/70, 619.

Просветни гласник Социјалистичке Републике Србије, Београд, 3/74, 181.

Савремена школа, (1949): Резолуција III Пленума ЦК КПЈ, Београд, 1.

Службени Просветни гласник, Београд, 12/59.

Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије, Београд, 28/58, 746.

Филиповић, С. (1958): Општи Закон о школству основ наше педагогике, *Савремена школа*, Београд, 5-6, 371-377.

Vesna Minić, MA
Teacher Training Faculty in Prizren – Leposavić

STATUTORY SYSTEM IN PRIMARY SCHOOL EDUCATION IN 2ND HALF OF XX CENTURY

Summary: *Serbian society in the last century suffered from numerous wars and ethnic collisions which left marks on people and entire social development and progress. Primary school education was also in a bad state which as a consequence had numerous changes and reforms conducted to this very day. Law regulation on education brought improvements in the post war period. It was a period of a fight for new ideological development on the basis of social democracy and the development of individual initiative as well as those of institutions, authorities, and mass organizations. The aim of this paper is consideration of all the influences of statutory legislative acts adopted on the primary school education in the second half of the 20th century.*

Key words: statutory system, primary school, education